

ХАРКІВСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

На правах рукопису

О. Самойл -

САМОЙЛЕНКО ОЛЕНА АРКАДІВНА

РОЛЬ ГРОМАДСЬКОЇ ДУМКИ У ІНОВАЦІЙНИХ
ПРОЦЕСАХ РОЗВИТКУ ВИЩОЇ ШКОЛИ
НА СУЧАСНОМУ СТАПІ

22.00.01 - теорія, історія та методологія
соціології

А в т о р е ф е р а т
дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата соціологічних наук

Харків 1993

Робота виконана в Харківському держуніверситеті
на кафедрі соціології

- Науковий керівник: доктор філософських наук,
професор Нікуба Олена Олександрівна
- Офіційні опоненти: 1. доктор історичних наук,
професор Астахова Валентина Іларіонівна
2. кандидат філософських наук,
доцент Дениско Людмила Миколаївна

Провідна організація - Інститут соціології АН України

Захист відбудеться "14" грудня 1993 р. о 14⁰⁰ годині
на засіданні спеціалізованої вченої ради Д.02.02.06
Харківського державного університету (ЗІСС77, Харків,
вул. Миросицька, 1 ауд. 2-27)

З дисертацією можна ознайомитися у центральній науковій
бібліотеці Харківського держуніверситету

Автореферат розісланий

12.11.93.

Вчений секретар
спеціалізованої вченої ради

І.І.Шеремет

ЛНБ України ім.В.Стефаника

00810533 (K)

Загальна характеристика роботи.

Актуальність теми дослідження. У складні періоди розвитку суспільства інтерес до громадської думки та її роль значно зростає. Все частіше до неї апелюють соціологи та психологи, політики та економісти. У сучасних умовах у нашому суспільстві особливо очевидний підвищений інтерес до вивчення, вимірювання та використання громадської думки. Громадській думці вже притаманні деякі риси інституційної форми: з'явилися кваліфіковані фахівці, котрі займаються вивченням громадської думки; виникла система установ, система норм. Процес інституціоналізації йде досить активно. Однак, громадська думка ще не функціонує як розвинений соціальний інститут. З одного боку, це заважає процесу демократизації суспільства, а з другого, реально відображає рівень перетворень, які відбуваються.

У суспільстві зростає інтерес і до вивчення громадської думки з питань реформування системи вищої освіти. Якісні перетворення, які відбуваються у суспільстві в цілому ставлять нові завдання і перед вишом шкілою. Від професійної підготовленості, компетентності спеціалістів багато в чому залежить ефективність суспільного виробництва, темпи соціального прогресу, а також, і успіх перетворень взагалі.

Удосконалення вищої школи в умовах демократизації суспільства неможливо без урахування громадської думки соціально-професійних груп вузівського колективу. Адже ціннісні орієнтації, оціночні судження, думки цих груп відрізняються одна від одної, і без знання особливостей цих думок, настроїв важко вплинути на процес формування цілісної свідомості колективу, його цілеспрямованої діяльності.

Матеріали багатьох соціологічних досліджень засвідчують невідповідність між вимогами, які суспільство пред'являє зараз фахівцям, та реальним рівнем його підготовки. Суть проблеми полягає у необхідності підвищення загальної ефективності підготовки фахівців, у формуванні особливої творчої особистості.

Створення демократичних механізмів управління вишом школою - однією з важливих умов підвищення якості підготовки фахівців, їх творчої активності, а також виступає як передумова виходу системи вищої освіти з кризового стану. Демократичні зміни у вишній школі пов'язані з цілим рядом іновативних процесів: з введенням багатоступінчатої системи освіти, з акредитаційним механізмом управління

системної вищої освіти, з новими умовами приймання до вузів і т.д.

Ступінь наукової розробленості проблеми. У ряді актуальних дослідницьких завдань важливе місце належить методологічним проблемам соціологічного вивчення громадської думки. Соціологічний аналіз громадської думки включає: розроблення теорії та методології дослідження, удосконалення методичних засобів, розвиток організаційних форм вивчення громадської думки, способів використання одержаної інформації у практичній діяльності.

Методологічні питання завжди викликали стійкий інтерес дослідників громадської думки, представників різних наук: філософії та соціології, політології та права, педагогіки та психології та інших.

Вже на початку ХХ століття Ф. Гольпендорф, Г.Тард, В.М. Хвостов, В.Кутєрнічев одними з перших спробували дослідити поняття громадської думки та її роль у державному житті.

Загальнометодологічні проблеми різних аспектів громадської думки висвітлені у роботах А.І.Бурдіної, В.В.Журавльова, Л.Г. Кисельової, М.І.Удовенко, А.К.Уледова, котрі вивчали її природу; праці Н.Г.Ганусова, М.К.Горшкова, Г.Є.Єсімова, В.С.Коробейнікова, Р.А.Сафарова, А.К.Уледова, І.А.Чудінова присвячені дослідженню сутності цього феномена.

Факторам детермінації громадської думки приділяють особливу увагу у своїх роботах В.Д.Войнова, А.Д.Глоточкин, Г.Д.Токаревський та інші.

Проблеми структури громадської думки розглядаються у працях В.А.Грушина, М.К.Горшкова та інших.

Спеціальні соціологічні дослідження висвітлені у роботах Б.З. Докторової, В.С.Комарівського, Г.К.Сотникова, Б.М.Фірової та інших. Це свідчить про значний інтерес до вивчення проблем громадської думки.

Автори ряду праць: Б.К.Олексєєв, Б.З.Докторов, М.К.Горшков, С.Д.Горьнов, Т.М.Джафарлі, М.Х.Ігітханян, М.Ф.Красовський, С.Д. Мізеров, В.Г.Пивоваров, І.Б.Чубаєв, Ф.Е.Шерегі, Б.М.Фіров та інші дають конкретно-соціологічний аналіз громадської думки різних соціальних груп суспільства.

Ролі громадської думки у діяльності вищої школи присвячені праці А.А.Овчиннікова, С.М.Симонова, Л.Г.Ротмана, В.Я.Нечасова та інших.

У руслі даного дослідження великий інтерес викликають роботи

таких зарубіжних авторів, як Ф.Тьонніс, Б.Барельсон, А.Олпорт, П. Лазарофельд, Г.Лассвел, П.Конверс, Д.Сірс, Р.Ангелус, Д.Ганчев та багатьох інших, присвячених аналізу формування та функціонування громадської думки. У ряді робіт вітчизняних дослідників М.М.Петровської, М.П.Попова та інших розглядаються проблеми вивчення громадської думки в США.

При загальному інтересі та численних досліджень з даної проблеми залишаються недостатньо розробленими питання про види громадської думки, про етапи її розвитку, про механізми її формування та функціонування, про розвиток громадської думки як соціального інституту. Мало праць, які давали б уявлення про громадську думку як цілісне функціонуюче утворення в окремих галузях життя. Між іншим, розкрити соціальні механізми розвитку громадської думки, уточнити методологічні питання, які зв'язані з особливостями її природи, можна тільки на основі вивчення функціонування громадської думки як соціального феномена у конкретних сферах. Уявляється, що активний характер процесів формування громадської думки з питань реформування вищої школи дозволяє глибше проаналізувати ці проблеми.

Мета та завдання дослідження. Мета даної роботи - проаналізувати методологічні та методичні проблеми соціологічного аналізу видів громадської думки, механізмів її формування та функціонування, етапів її розвитку на прикладі інноваційних процесів у вищій школі на сучасному етапі.

Для досягнення даної мети автор ставить перед собою наступні завдання:

- уточнити розуміння природи, сутності, структури громадської думки як соціального феномена;
- вивчити різні самовираження (види) громадської думки та особливості формування кожного з них;
- дослідити особливості соціальних механізмів розвитку громадської думки в сучасній вищій школі.

Об'єктом дисертаційної роботи виступає свідомість та діяльність різних категорій вузівських працівників (адміністративно-управлінський персонал, професорсько-викладацький склад, наукові співробітники, допоміжний персонал, студенти).

Предметом вивчення є громадська думка соціальних груп вузівського колективу про проблеми вузівського життя, про реформацію вищої школи, про проблеми управління вузом, його функціону-

вання в умовах ринкової економіки.

Теоретичною та методологічною основою дослідження є наукові праці вітчизняних та зарубіжних вчених, які присвячені вивченню феномена громадської думки, різних її аспектів, державні та правові документи з питань реформування системи вищої освіти.

Емпіричною основою роботи є дані соціологічних досліджень "Управління вищою школою в умовах демократизації", "Вища школа в економічних умовах, що змінюється", "Вища школа в нових соціально-політичних та економічних умовах: проблеми управління", які проведені соціологічною лабораторією ХДУ в 1990-1992 роках при безпосередній участі автора.

Наукова новизна роботи полягає у наступному:

- уточнено поняття "громадська думка", його співвідношення з іншими духовними утвореннями, його місце у процесах оновлення вищої школи;

- виділені рівні самовираження громадської думки, її види та етапи розвитку;

- проаналізовані соціальні механізми виникнення, формування та функціонування видів громадської думки;

- проаналізовані соціальні механізми формування та функціонування громадської думки вузівських працівників та студентів з питань реформування вищої школи.

Практичне значення дослідження визнається актуальністю проблеми і ступенем її розробленості та полягає в наступному:

- ця праця має значення для подальшого вивчення феномена громадської думки на рівні загальносоціологічного аналізу та конкретно-соціологічного вимірювання;

- у роботі розкриваються реальні механізми впливу громадської думки на процеси розвитку вищої школи;

- матеріали дослідження знайдуть застосування у навчальному процесі при читанні лекцій по навчальним курсам загальносоціологічної теорії, по спецкурсу та спецпрактикуму з проблем громадської думки.

Апробація роботи. Основні положення дисертаційної роботи знайшли відображення в опублікованих наукових працях. Результати дослідження докладались:

- на міжнародній науково-практичній конференції "Молодь в посттоталітарному суспільстві: український варіант" (Харків, 1993

- на міжнародній науково-практичній конференції "Проблеми створення і функціонування спеціальних (свободних) економічних зон в Харькове (Харьков, 1993 г.);

- на міжвузівській науково-методичній конференції "Інженерне образование - единство технического и гуманитарного образования" (Харьков, 1993 г.);

- на миському методологічному соціологічному семінарі (Харків, 1993 р.).

Структура та обсяг роботи. Дисертація складається з вступу, двох розділів та висновку, викладених на 113 сторінках, які включають бібліографію та прикладку. Бібліографія містить 135 найменувань. Прикладка містить 4 таблиці.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДИСЕРТАЦІЇ

Вступ роботи містить обґрунтування актуальності теми дисертації, показує ступінь її розробленості у науковій літературі. Тут також визначені об'єкт, предмет, мета та завдання дослідження, відмічені вихідні теоретичні джерела та емпірична основа роботи, відображені її наукова новизна та практичне значення, названі форми апробації та можливі сфери застосування.

У першому розділі "Методологічні проблеми соціологічного аналізу громадської думки" розглядається сутність категорії "громадська думка", її співвідношення з іншими духовними утвореннями, соціальні механізми її виникнення, формування та функціонування, деякі методичні та організаційні аспекти конкретно-соціологічного аналізу громадської думки з проблем вищої школи.

З'ясування змісту громадської думки - це важлива теоретична проблема, осмислення якої необхідне для вироблення такого розуміння сутності громадської думки, яке може стати надійною відправною точкою у рішенні практичних завдань, пов'язаних з її вивченням, формуванням, урахуванням.

Причини такої великої кількості дефініцій громадської думки наступні:

- коло явищ, з котрими дослідники пов'язують існування громадської думки, різноманітне. Це суспільна та масова свідомість, ставлення, спікочне судження, інтереси, факти та події суспільного життя та інше;

- громадська думка - феномен, який володіє великим різноманіттям суттєвих сторін, кожна з яких має свої підстави претенду-

вати на "найсуттєвішу";

- при визначенні поняття громадської думки необхідно знати, на якому етапі розвитку вона знаходиться, тобто мова йде про виникнення, формування або функціонування громадської думки. Ступінь розвиненості громадської думки істотно впливає на визначення цього поняття.

Дискусії з приводу визначення поняття "громадська думка" користні, бо розкривають різні сторони цього феномена, але не варто протиставляти дані визначення, оскільки дослідники по-різному підходять до аналізу сутності громадської думки.

Автор даної роботи дотримується тієї точки зору, що громадська думка - реакція на нові явища, події, факти дійсності, які допускають спірність точок зору, різні тлумачення. Це стан не свідомості "взагалі", а реальної свідомості мас, яка викликає конкретну дію.

Громадська думка становить собою органічну єдність вольових, раціональних, емоційних моментів суспільної свідомості. Під час проведення соціологічних опитувань необхідно фіксувати всі ці елементи, тобто необхідно вимірювати рівень інформованості, спрямованості та ступінь стійкості соціальних орієнтацій та соціальної активності респондентів.

Аналіз поняття "думка" буде неповним, якщо не розглянути його місце в ряді таких понять, як "знання" та "переконання". Основу будь-якої думки складає певний обсяг знань про її предмет, що дозволяє вважати її істинною або ні. На відміну від знання, думка не володіє завершеною логічною та науковою обґрунтованістю, також думка не існує без цього суб'єкта. Об'єктом думки може виступати те, що допускає багатозначність, спірність та небезумовність оціночних суджень. Думка є продуктом взаємодії суб'єкта з дискусійним за характером об'єктом, котрий допускає розходження поглядів та точок зору. Адже джерела підвищення зрілості, об'єктивності, компетентності думки знаходяться власне в знанні. Поняття "думка" та "переконання" вливають іноді без будь-якої-небудь різниці, хоч її нетотожність очевидна. Переконання - це постійна та стійка основа поведінки людини, а думка - це реакція на нові події дійсності, явища, котрі допускають спірність точок зору, різні тлумачення. Думка припускає деякий ступінь переконаності, але не переконання.

Громадська думка виступає як оціночне судження, адже у ньому

фіксується і певне відношення суб'єкта до цінності об'єкта. Отже, слід говорити про громадську думку як цінносне судження.

У вітчизняній соціологічній літературі не заведено було розмежувати громадську думку різних видів, тобто громадська думка як опіночно-цінносне судження, як позиція та як практичне відношення. Між іншим, характеристики громадської думки залежать від того, з думкою якого виду ми зустрічаємося. Автор зробив спробу провести розмежування формування та функціонування громадської думки різних видів.

Для забезпечення вивчення громадської думки, треба виходити із специфіки її видів та етапів розвитку. Необхідно виділяти такі види громадської думки - як опіночно-цінносне судження, як позиція, як практичне відношення, а також етапи її розвитку - виникнення, формування, функціонування. На усіх етапах її становлення діють різні соціальні механізми: на етапі виникнення - це механізм ідентифікації громадської думки з інтересом; на етапі формування - це механізм дискусії, полеміки; на етапі функціонування - це механізм регуляції. При вимірюванні фіксуються ознаки, показники цих механізмів.

У методології дослідження громадської думки визначне місце займає проблема її функцій. Значущість цього питання визначається необхідністю підвищення ролі громадської думки у регулюванні суспільних стосунків.

У функціях громадської думки відбиваються ті ролі, які вона виконує у відношенні до всього суспільства, його окремим сторонам та сферам. Система соціальних функцій, яка притаманна громадській думці, характеризує особливості ролей, котрі вона виконує у суспільстві. Громадська думка різного рівня виконує різні функції, які можуть частково доповнювати та замінювати один одного.

За кожною функцією стоїть реальна практика функціонування громадської думки. Всі вони несуть у собі регулятивний та виховний момент та в кінцевому підсумку інтегруються у єдину регулятивно-виховну функцію громадської думки.

Глибина та повнота реалізації функцій громадської думки, які виражають її сутність, є критерієм виділення показників зрілості громадської думки. Перш ніж набути соціальної зрілості, громадська думка проходить складний шлях розвитку. Соціальна зрілість визначається у кінцевому підсумку тим, наскільки глибоко громадська думка виражає інтереси народних мас, тенденції прогресивного роз-

вितку суспільства. Різні рівні громадської думки характеризуються різними показниками.

У сучасних умовах громадську думку відрізняє соціальна напруженість, котра виражається у стурбованості, невірі у майбутнє, в підвищеній тривожності, яка спричиняє поляризацію думок, їх протистояння. Їй притамані також соціальний песимізм, підозрілість, агресивність, конфліктність інтересів. Необхідно у подальшому розробити систему показників соціальної напруженості.

При соціологічному вимірюванні громадської думки велике значення має застосування показників соціальної зрілості, соціальної напруженості.

Універсальним елементом структури громадської думки є соціальна оцінка, котра залежно від емоційного забарвлення ставлення до різних явищ, подій, має, як правило, різну ступінь критичності. Соціальна оцінка є тією ознакою громадської думки, яка зв'язує воєдино усю сукупність її елементів (емоційних, раціональних, вольових).

Процес вираження громадської думки - це віддання гласності численності індивідуальних думок з актуальних проблем дійсності, або безпосередньо, або опосереднено.

Існує два канали одержання громадської думки: 1) інституціональні форми - одержання громадської думки громадськими організаціями, державними структурами; 2) одержання громадської думки під час проведення спеціальних соціологічних досліджень (опитувань).

У своєму розвитку громадська думка проходить кілька етапів: виникнення, формування, функціонування. Етапи послідовно переходять один в одного, але в цей же час володіють певною самостійністю; мають місце якісні стрибки та взаємопереходи у розвитку індивідуальної, групової та громадської думки. Кожен з цих етапів має свої особливості.

У сучасних умовах наростання інформаційних потоків у виникненні, формуванні та вираженні громадської думки велику роль відіграють засоби масової інформації (преса, кіно, радіо, телебачення, книговидавництво і т.д.). Саме з інформаційним процесом зв'язані основні етапи розвитку громадської думки: 1) виникнення почуттів та уявлень у сфері індивідуальної свідомості, що зв'язано з процесом первинного ознайомлення людини з якою-небудь проблемою на рівні загальної інформованості; 2) зіткнення думок різних людей, "обробка" одних думок іншими, котра реалізується за допомогою

інформації, обговорювання проблеми; 3) розповсюдження сформованої "типизованої" думки у певному соціальному ареалі з використанням адекватних засобів інформування населення; 4) вплив громадської думки на поведінку людей, соціальну практику, що проявляється у конкретно-предметній діяльності соціальних груп.

На етапі виникнення (зародження) громадської думки відбувається подія або явище, яке індивід по-своєму оцінює, виробляє власне до нього ставлення. Ознакою виникнення громадської думки є звертання суб'єкта до джерел інформації, вироблення індивідуальних суджень. Відбувається процес ідентифікації думки з інтересами спільності, суспільства.

На етапі формування громадської думки відбувається взаємодія індивідуальних та групових суджень та виникнення на їх основі загальних поглядів. У ході обміна думками зіставляються різні індивідуальні оцінки та поступово викристалізовується єдина, більш або менш загальна, точка зору, яку підтримує більшість учасників дискусії; складається стійке ставлення до того, що відбувається. Вивчаючи становлення громадської думки, необхідно звертатися не тільки до політичних, моральних та інших поглядів, існуючих у суспільстві, але і враховувати звички, стереотипи, звичаї, обряди, традиції, тобто суспільну психологію.

Один з шляхів формування громадської думки - самоорієнтація. Взаємодіючи з тим, що його постійно оточує, індивід сам, на основі своїх поглядів, формує своє ставлення до сучасних подій. Важливу роль при цьому відіграє обмін думок, міжособисте спілкування, порівняння різних точок зору. Але при такій самоорієнтації нерідко можуть виникнути і викривлення, тому що світогляд виходячи з якого індивід судить про те, що відбувається, може бути неточним, а інформація про події, процеси та т.д. - викривленою.

Виявлення та закріплення домінуючих поглядів можна вважати свого роду завершенням етапу формування громадської думки. Її якісно-кількісні характеристики: розповсюдження, спрямованість, інтенсивність.

На третьому етапі громадська думка функціонує. Її вже вирізняє певна стійкість. Вона не така рухлива, як формуюча позиція, бо став більш стабільним інтерес більшої частини до об'єкту судження, зросла інформованість про нього, з'явилась переконаність у правильності оцінок. На етапі функціонування важливо виявляти всі характеристики зрілості громадської думки. Саме на цій стадії гро-

мадська думка втілюється в практичні дії.

Сформована громадська думка має інтегративний характер. Це концентроване вираження колективного розуму, результат обміна думками між людьми, оплав, репрезентувачий думку суспільства. Зміст сформованої громадської думки, складає лише ті опінки, які розділяються більшістю людей, навіть якщо вони не істинні. Співвідношення істинного та хибного у громадській думці завжди необхідно враховувати при визначенні її практичної цінності. Соціальна сутність громадської думки виявляється в опінії її суб'єкта того чи іншого процесу, події з точки зору їх відповідності інтересам суб'єкта.

Громадська думка - це стан реальної масової свідомості, в якому переплітаються, єднуються елементи, що виражають емоційне та раціональне, соціально-психологічне та ідеологічне, стихійне та свідоме. Це домінуюче відношення, позиція мас людей, соціальних опільностей з проблем, що мають суспільне значення. За своєю природою громадська думка відрізняється від звичайних опіночних суджень, бо являє собою свідомість, яка переходить у дію, духовно-практичне відношення, органічний сплав раціональних, емоційних та волевових моментів. Тому при дослідженні громадської думки необхідно вивчати не тільки судження, ціннісні орієнтації людей, а також їх соціальні настанови, готовність до дії, спрямованість та стійкість соціальної активності.

У висновку першого розділу автор наводить характеристики об'єкта та предмета конкретно-соціологічного дослідження, висуває гіпотези, ставить завдання, дає стислу характеристику дослідницьких методів, прийомів, вибірки.

У другому розділі "Соціальні механізми формування та функціонування громадської думки у системі освіти" розглядаються процеси формування та функціонування думки вузівських працівників про інноваційні процеси розвитку вищої школи на сучасному етапі.

Аналіз результатів конкретних соціологічних досліджень "Управління вищою школою в умовах демократизації", "Вища школа в економічних умовах, що змінюються", "Вища школа у нових соціально-політичних та економічних умовах: проблеми управління" свідчать, що ціннісні орієнтації, опіночні судження, думки різних соціальних груп вузівського колективу відрізняються один від одного. Громадська думка вузівських працівників ще не є розвинутою інституціональною формою. Вона не враховується при рішенні важли-

вих питань життєцільності вузу. Невелика роль громадської думки як регулятора, як практичного відношення у процесах, які відбуваються у системі сучасної вищої освіти.

Суттєвим фактором, який активно впливає на формування та функціонування громадської думки різних соціальних категорій вузівського колективу, є сучасне соціально-політичне та економічне становище країни, яко можна охарактеризувати як кризове.

Ставлення думки про демократичні перетворення у вищій школі тісно зв'язано з процесом демократизації у суспільстві. І процес розвитку вузівського самоврядування сприймається як гарант необхідності демократичних перетворень.

Думка різних соціальних груп вузівського колективу про органи управління вузу, про діяльність Вчених рад - думка, яка формується, в ній присутні елементи дискусії, полеміки з даних питань. Аналіз цих оцінок свідчить, що Вчені ради не стали ще колективними органами вузівського самоврядування, що процес демократизації не привів до якісних змін у цьому плані.

Необхідно відмітити певну динаміку думок з питання органів самоврядування. По мірі посилення протилежності загального процесу демократизації, його збоїв, зростало скептичне ставлення до ідеї спеціального нового органу самоврядування. Представники всіх соціальних груп вузівських працівників все більш охилялись до посилення демократизації професійного органу самоврядування - Вченої ради.

Думка працівників вищої школи про вузівське самоврядування, про самостійність вузу вже сформувалась. Вона інтенсивна, поширена, достатньо зріла. Висловлюється чітка ідея самостійності вузу у галузі управління, передача деяких функцій міністерства вузу. Вибори ректора розглядаються вузівськими працівниками як суттєвий елемент демократизації управління вузом, а відмова від виборів - як обмеження прав вузу. Знається, що перехід сьогодні до системи призначень, передбачених у наказі міністра освіти України, викличе невдоволення всіх груп вузівських працівників. Практично всі вони більше реагують на ущемлення прав вузу, на обмежування демократизації вузівського життя.

Процес якісного оновлення освіти неможливий без урахування думок, настроїв працівників вищої школи. Ще немає стійкої, інтенсивної думки соціальних груп вузівських працівників, яка опирається з питань мети освіти, якості підготовки спеціалістів у вузі як

правило. Ректорський корпус, викладачі, наукові співробітники, студенти керуються груповими інтересами, що перешкоджає реалізації реформи вищої освіти. Виявляється груповий егоїзм і в їх ставленні до іноваційних процесів у вищій школі.

Іноваційні процеси, які відбуваються у вищій школі, зв'язані з проблемами управління та самоврядування вузу, взаємовідносин викладача та студента як партнерів учбового процесу. До цих нововведень у системі вищої освіти відносяться, зокрема, і проблеми переходу до багатовступничатої освіти: організація, процедура, критерії акредитації вузів; нові правила прийняття до вузу. Думка соціальних груп вузівського колективу з питань упровадження іновацій в вищу школу виступає як опіююче-ціннісне судження і необхідно відмітити, що вона сьогодні достатньо широко розповсюджена та досить інтенсивна.

Думку вузівських працівників про нові правила прийняття до вузу можна охарактеризувати як думку, котра має риси виникаючої думки (інтерес до об'єкту думки, звертання суб'єкта до джерел інформації, вироблення індивідуальних думок). З проблем багатовступничатої освіти та акредитації вузу розгорнулася полеміка, активно дискутувались ці питання, це дозволяє говорити про думки з цих проблем, що вони формуються. У процесі обміну інформацією, взаємодії індивідуальних, групових суджень складається єдина, більш або менш загальна, думка. Кожна соціальна група вузівського колективу є співучасником вираження громадської думки.

Аналіз результатів опитувань вузівських працівників свідчить, що думка про ринковий шлях розвитку суспільства вже сформувалась. Вона достатньо нестабільна та динамічна, якщо в ході соціологічного дослідження в 1990 році підтримали перехід до ринкових відносин 26% викладачів, наукових співробітників та 34% студентів, то вже в 1991 році на нього були орієнтовані відповідно 40% і 46% опитуваних, тільки 9% студентів і 7% викладачів визнали неприпустимим цей шлях розвитку.

Думка вузівських працівників та студентів про введення платної освіти відрізняється деякою обережністю. Найменше половина співробітників вузу та студентів допускають плату лише окремих видів навчальної роботи. Кожний третій студент та лише п'ятий робітник зазначив, що не допустимі введення плати за навчання. Обережність з думках зв'язана з існуючою у суспільстві орієнтацією на соціальну рівність та соціальну справедливість. Введення у жит-

тедіяльність вузу принципа платності навчання повинно бути поступовим та обов'язково тісно зв'язаним із соціальною захищеністю населення.

Думка про платну освіту виявляється як опіночно-паносне судження, у якому відобразилося ставлення вузівських працівників та студентів до допустимості введення плати за навчання, до перспектив диференційованої плати за різноманітні види вузівських послуг, до напрямків використання додаткових засобів.

Можна висловити припущення, що введення плати за вузівські послуги, які одержують розповсюдження у вузах України, було зрозуміло студентами долябно. Що отосується введення платної вищої освіти, то ні студенти, ні співробітники вузів не готові до такого впровадження. Уявляється, що платна вища освіта з відповідною відмовою від державного бюджетного фінансування може ускладнити становище вищої школи, яка у даний момент переживає кризу. У сучасних умовах такий перехід не допустимий.

Вивчення думок, настроїв соціальних груп вузівського колективу, студентів свідчить, що введення плати за окремі види вузівських послуг може позитивно вплинути на розвиток вищої школи у цілому.

У сучасних умовах актуальним є рішення проблеми соціальної захищеності студентів, викладачів, наукових співробітників вузу ксп час переходу до ринкових відносин.

За результатом соціологічних досліджень "Вища школа в економічних умовах, що змінюється", "Вища школа у нових соціально-політичних та економічних умовах: проблеми управління" можна відмітити, що думка вузівських працівників про їх соціальну захищеність - функціонуюча думка. Вона виявилась у актах поведінки, у готовності респондентів до нї.

На соціальну напруженість думки вузівські працівники про свою захищеність впливає у цілому ситуація у країні. Посилюється тривожність з приводу перспектив відносин з державами США, найбутьшого своєї держави. Також вузи є найбільш консервативними, стійкими структурами у суспільстві, тому можна припустити наростання кризових явищ у вишній школі, тобто буде наростати і соціальна напруженість думок різних соціальних груп вузівського колективу.

Різниця в оцінках, думках, настроях свідчить про відсутність єдиної колективної свідомості у вузі, про те, що регулятором поведінки є групові норми. Як же сформувати цілісну свідомість ко-

лективу? Головне - розуміння спільності мети, яка полягає у підготовці кадрів для розвитку науки, культури, суспільства у цілому, у формуванні творчої особистості, відповідальній потребам та вимогам сьогодення. Певно, умовами успішної реформації системи вищої освіти повинні бути зусилля, спрямовані на формування думки відносно загальної мети, загальних завдань підвищення якості підготовки спеціалістів.

У висновку роботи підводяться підсумки.

Основні положення та висновки дисертації знайшли відображення у наступних публікаціях:

1. Ставлення студентської молоді до впровадження платного навчання в вузах України// Молодь в посттоталітарному суспільстві: український варіант: Матеріали міжнародної науково-практичної конференції.- Харків, 1993.- С. 165-166.

2. Важність изучения мненія работников вишей школы в условиях обновляющегося общества// Инженерное образование - единство технического и гуманитарного образования: Материали межвузовской научно-методической конференции.- Харьков, 1993.- С. 158-159.

3. Важность использования результатов социологических исследований общественного мнения в управлении регионом// Проблемы создания и функционирования специальных (свободных) экономических зон в Харькове: Материали научно-практической конференции.- Харьков, 1993.- С. 118-119.

4. Общественное мнение, его уровни, функции// Сборник научных работ аспирантов Харьковского государственного университета (экономика, социология).- Харьков: Изд-во "Основа", 1993.- С. 161-167.

Подписано в печ. 11.11.93г. Формат 60 x 84 1/16.
Бумага типогр. Печать офсетная. Усл.печ. л. 1. Уч. изд. 1.
Тир. 100 экз. Зак. 1090.

Тип. УВД Х/С ул.Малиновского № 5.

1163095

AB 28.619

AB 28.619